

Немања Звијер\*

## ТЕЛЕВИЗИЈСКИ „КОВИД-НАРАТИВИ“ О СТАРИЈИМ ОСОБАМА У СРБИЈИ

*Текст посвећујем родитељима  
који су својски издржали ускраћивање  
грађанских и уставних права*

**Апстракт:** Рад ће се у начелу позабавити начинима на које се у медијима током епидемије вируса SARS-CoV-2 (COVID-19) говорило о старијим особама. Основни аналитички материјал биће конференције за медије највиших држаних званичника и чланова Кризног штаба. Временски опсег анализе обухватиће месеце март и април 2020. године, као период увођења ванредног стања и врхунац епидемијског таласа. Анализа ће превасходно бити усмерена ка потрази за преовлађујућим начинима означавања старијих особа. У том смислу издвојиће се основне ознаке којима су означаване старије особе, централни мотиви повезани са тим означавањем и њихова веза са временским опсегом анализе. Посебна пажња ће се обратити на могуће функције које је механизам означавања могао вршити.

**Кључне речи:** ковид-наративи, конференције за медије, епидемија SARS-CoV-2, старе особе

### Увод

Друштвене кризе за социологију и социологе могу представљати веома плодно тле за различите врсте анализа и истраживања. Једна таква криза, сасвим рецентна и још увек на снази, изазвана је епидемијом вируса SARS-CoV-2, познатијег као вирус корона. Поједини аутори с правом сугеришу да постоји хитна потреба да социолози теоријски и емпиријски размотре друштвене утицаје импликација

---

\* Немања Звијер, доцент, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, [nzvijer@fbg.ac.rs](mailto:nzvijer@fbg.ac.rs).

повезаних са вирусом корона (Ward, 2020). Криза коју је изазвао тај вирус широко је прожимала и погађала готово све друштвене сфере и подсистеме. Све је почело у децембру 2019. године у кинеском граду Вухану, где је прво избила епидемија поменутог вируса. Епидемија се сигурним кораком из Вухана ширила даље по Кини, а убрзо и по свету, прерастајући тако у пандемију.

У Србију је вирус стигао у првој недељи марта, мада је пре тога у околини, пре свега у Италији, ситуација била врло драматична. То није превише забринуло ни политичке ни стручне актере. Свест о опасности „погодила“ их је средином марта, када је готово на пречац уведено ванредно стање, и то договором председника Републике Србије, председнице Владе Републике Србије и председнице Народне скупштине, а не изгласавањем у Народној скупштини. Увођење ванредног стања даље је водило увођењу додатних репресивних мера – полицијски час од 17 до 10 часова, потпуна забрана кретања за особе старије од 65 (у урбаним областима) и 70 година (у руралним областима), као и полицијски часови током целих викенда.

Интензивна медијска покривеност догађаја повезаних са епидемијом почела је од друге недеље марта. Посебно треба истаћи конференције за медије највиших државних званичника и стручњака које су биле телевизијски преношене. У почетку су конференцијама заједно присуствовали и једни и други, да би се од увођења ванредног стања поделили. Конференције највиших државних званичника готово свакодневно су се одржавале све до краја марта. Конференције за медије стручних лица (пре свега лекара), која су у међувремену постала чланови новоформираног Кризног штаба<sup>1</sup>, најпре су се одржавале два пута дневно, да би се учесталост свела на једно појављивање али сваког дана.

Управо због тога те конференције су посебно занимљиве за анализу, односно не толико конференције по себи, колико наративи који су се на њима могли чути.

---

1    Влада Републике Србије је 13. марта 2020. године донела Закључак о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19. Тим актом утврђен је задатак Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19 и његов састав (<https://www.srbija.gov.rs/vest/480009/krizni-stab-za-suzbijanje-zarazne-bolesti-covid-19-obrazovan-u-skladu-sa-zakonom-o-vladi.php>). Чланови Кризног штаба били су истакнуте политичке личности у земљи (премијерка, министри, секретари) и здравствени радници. На овом месту се неће улазити у легитимност, па и легалност одлуке о томе се да формира кризни штаб.

## Појам и карактеристике наратива

У најопштијем смислу, наратив се односи на причу или приповедни текст. Као такав, он представља специфичну културолошку форму, која се у својој основи своди на представљање некога или нечега. Културалистички карактер наратива упућује на његову друштвено-историјску ситуираност, а процес представљања је усмерен на претварање информација и догађаја у структуре које су смислене и разумљиве публици (Fulton, 2005, стр. 1). Осим тога што представља сасвим уобичајену и „природну“, а самим тим и релативно неупадљиву културолошку форму, наратив ипак има одређене особености. Мике Бал, тако, сматра да наративи могу имати различите облике, као што су романи, новеле, кратке приче, бајке, новински извештаји. Она са извесном резервом помиње и стрипове, објашњавајући да се у том случају мора имати у виду шири појам текста, који превазилази строго језички, односно писани ниво, и обухвата и знаковни систем који граде слике (Бал, 2000, стр. 10). Треба имати у виду да стрип као медиј нема чисто визуелни карактер већ подразумева комбиновано коришћење писаног и визуелног језика. Наратив, осим тога, може имати и чисто визуелну форму.<sup>2</sup>

Када је у питању само причање приче, Балова разликује текст, који је, према њеном мишљењу, завршена целина језичких знакова, од приповедног текста који представља онај текст у којем једна инстанца прича причу. Осим те две категорије, Балова даље диференцира причу, која подразумева начин представљања одређене фабуле, од саме фабуле, која је серија логично и хронолошки међусобно повезаних догађаја (Бал, 2000, стр. 11). Чини се важним разликовати причу од фабуле јер начин на који је представљена одређена фабула одређује и доминатна значења која се за ту фабулу везују. Осим тога, начин представљања подразумева и форму представљања која, као што је претходно речено, не мора бити искључиво језичка или писана већ може бити и визуелна.

Посматрајући сажето разматрања Балове, може се рећи да је посебно важно теоријски раздвојити три нивоа – текст, причу и фабулу – јер они представљају основу на којој се гради одређени наратив. Текст (у најширем смислу) основна је форма којој реципијент (читалац, гледалац, слушалац) приступа и она, дакле, може бити текстуална или говорна, у форми језичког знаковног система, али и визуелна, у форми сликовног значењског система. Наравно, треба

---

2 О концепту визуелних наратива шире у Pimenta & Poovaiyah, 2010.

поменути и комбинације тих нивоа, као у случају филмског медија, различитих телевизијских жанрова, али и већ поменутих стрипова. Текст, као први ниво на који се наилази, у извесном смислу је „онтолошки независан“, односно његово постојање нема директне везе ни са реципијентима ни са остала два нивоа, пошто аутономно постоји у односу на њих. Како Балова наглашава, текст је преко одређеног симболичког и знаковног система „директно приступачан“ (Бал, 2000, стр. 13). За разлику од тога, прича и фабула не поседују „онтолошку независност“. Прича, као начин представљања одређене фавуле, зависи управо од самог тог начина. Фабула је, такође, непосредно зависна, и то од саме приче, јер различити начини представљања одређених догађаја и актера свакако могу утицати на доживљај, рецепцију и значење саме фавуле.

Белики утицај на причање приче и на начин представљања фавуле има приповедач или наратор. Балова користи термин „приповедна инстанца“ и наглашава да је то суштински појам за анализу наратива, који је као такав уско повезан са фокализацијом. Приповедна инстанца и фокализација заједно одређују оно што се традиционално назива приповедном техником, која подразумева „све технике које се користе при приповедању приче“ (Бал, 2000, стр. 21). Представљање догађаја, наравно, није неутрално и оно се увек дешава у одређеној визији, независно од тога да ли је реч о измишљеној или о истинитој причи, а однос између представљених елемената и визије којом су они представљени Балова назива фокализацијом, која подразумева однос између визије и онога што се види, тј. уоченог (Бал, 2000, стр. 115-116). Фокализација је, дакле, однос између инстанце која представља своју визију и онога што се види, а сам субјекат фокализације или фокализатор јесте заправо тачка посматрања из чије се визуре види посматрано. Фокализација посебно указује на то да је прича увек представљена из одређене перспективе (Huisman, 2005, стр. 13).

Осим фокализатора, Балова разликује актере и ликове, као веома важне елементе сваког наратива. Према њеном тумачењу, актери су инстанце које делују, и то у најширем смислу речи. За разлику од тог општег и релативно апстрактног појма, термин лик је нешто специфичнији и подразумева „актера са разликовним карактеристикама које, све заједно, креирају ефекат лика: слика коју читалац (или гледалац, слушалац – прим. Н. З.) добија испред себе“ (Бал, 2000, стр. 95). Актер је, дакле, шири појам и подразумева било коју делатну инстанцу, док су ликови специфичније категорије са одређеним диференцираним нијансама или, како Балова наводи, лик „има карактеристике које омогућавају креирање психолошких и идеолошких описа“ (Бал,

2000, стр. 96). Осим тога, као материјал који сачињава одређену конкретну фабулу Балова наводи и објекте и процесе. Објекти су „фиксни“ елементи и подразумевају не само актере који су више или мање стабилни у већини фабула већ и места и ствари (што би значило да су објекти, за разлику од ликова, у извесном смислу пасивнији и слабије издиференцирани), док су процеси „променљиви“ елементи и обухватају промене које се дешавају у вези са објектима, што значи да подразумевају одређену идеју развоја и сукцесије (Бал, 2000, стр. 142). Процеси такође упућују и на темпоралност као „есенцијални састојак наратива“ (Huisman, 2005, стр. 13).

## Појам телевизијских ковид-наратива

С обзиром на то да је раније наглашено да наратив не мора имати само вербалну или писану форму већ да може бити и визуелног карактера, важно је напоменути да се у саму анализу наратива стога могу укључити различити медији, дакле не само говорни и писани језик већ и различити визуелни материјали (Andrews & Squire & Tamboukou, 2008, стр. 5) и средства масовног комуницирања.

Наратив који је предмет анализе у овом раду има неколико кључних обележја. У питању је, најпре, говорни облик наратива који је посредован телевизијским медијем. У својој основној форми, тај наратив је у извесном смислу приповедни текст јер постоје одређене инстанце које причају причу, а која подразумева начин представљања одређене фабуле, при чему је сама фабула усмерена на епидемију вируса SARS-CoV-2 и непосредно повезана са њом, као и са свим оним импликацијама које су ту епидемију окруживале и из ње произилазиле. Због тога ће се та врста наратива на овом месту условно означити као ковид-наративи. То су приче у нераскидивој вези са епидемијом вируса SARS-CoV-2, чији су непосредни произвођачи били чланови Кризног штаба и највиши државни званичници.

Прича у ковид-наративима представљена је, дакле, наративном инстанцом у виду чланова кризног штаба и највиших државних званичника, који дају своју визију, односно верзију догађаја, процеса и актера. Стриктно следећи Балову, ту заправо није реч о наративној инстанци већ можда пре о фокализаторима, јер су они непосредно укључени у сам свет о коме причају и сви остали посматрано виде из њихове тачке посматрања. Последњи, и за овај рад најважнији елемент ковид-наратива јесу актери, односно ликови, који ће се у овом конкретном случају односити само на старе особе.

Последња особеност ковид-наратива о којој ће бити речи јесте њихово телевизијско посредовање, пошто су у питању конференције за медије које је преносила телевизија. Медијски наративи генерално, као и они специфично повезани са телевизијским медијем имају своје особености. Како је на једном месту наведено, сваки медиј развија своје начине причања прича, а ти различити начини обухватају схеме заплета, техничке аспекте медија и кодове и конвенције путем којих је прича представљена (Dunn, 2005, стр. 125). Ситуација је мало комплекснија са телевизијским медијем јер је то „високожанровски“ медиј (МекКвин, 2000, стр. 43). У том смислу, телевизија обухвата различите жанровске форме као што су вести, забавни програм (квизови, спортске емисије...), серијски програм (сапунице, полицијске и болничке серије, ситкоми), дечји програм, документарци. Ти телевизијски жанрови (чији број није коначан) међу собом се разликују према одређеним категоријама као што су ликови, визуелни стил, амбијент, костими, музика, теме. Све то, између осталог, узрокује и тзв. структуралну комплексност (Dunn, 2005, стр. 129) телевизијског наратива.

То се релативно јасно види и у предмету анализе овог рада, који се односи на конференције за медије највиших државних званичника и чланова Кризног штаба. Следећи логику из претходног пасуса, могло би се рећи да је тај медијски формат у жанровском смислу најприближнији вестима, превасходно по сведеном визуелном стилу, амбијенту и информативном карактеру. Конференције за медије ипак представљају особену форму, што значи да и њихов наратив има својих особености, а то даље може правити тешкоће у покушају теоријске контекстуализације те врсте анализе. Начелно посматрано, када су у питању савремене анализе наратива, може се навести неколико истраживачких усмерења (према Andrews, Squire & Tamboukou, 2008, стр. 5-12). Међу најраспрострањенијим су две велике групе аналитичких приступа оријентисаних ка догађајима (*event-centered narratives*) и према проживљеном искуству (*experience-centered narratives*). Осим њих, могу се поменути и оне анализе наратива које се деле према томе да ли приче које су предмет анализе представљају унутрашња индивидуална стања или спољашње друштвене околности. Из те поделе произилазе и различита сагледавања самих наратива, од тога да се третирају као изрази личних стања, до тога да се посматрају као манифестације друштвених или културних образаца.

Имајући то у виду, телевизијски ковид-наративи посматраће се управо као манифестације одређених друштвених, односно култур-

них образаца, при чему је њихова анализа оријентисана ка догађајима (кључни догађај који је утицао на формирање те врсте наратива јесте пандемија вируса SARS-CoV-2) и самим тим усмерена на спољне друштвене околности.

## Методски оквир

Конференције за медије<sup>3</sup> изабране су као главни предмет анализе због тога што су се, у тренуцима акутне друштвене кризе узроковане епидемијом SARS-CoV-2, свакодневно одржавале и директно преносиле на телевизијским каналима са националном фреквенцијом.<sup>4</sup> Као такве, биле су за многе грађане једини, званични и централни извор информација о самој кризи и њеним различитим аспектима. Начелно посматрано, поједина истраживања су показала да су масовни медији били главни извор информација о новом вирусу корона, као што је, уосталом, био случај и у претходним пандемијама SARS-а, H1N1 и MERS-а (Anwar, Malik, Raees & Anwar, 2020). У Србији су масовни медији такође играли веома важну информативну улогу, посебно на почецима ширења епидемије. Самим тим, конференције за медије високих државних званичника и чланова Кризног штаба сасвим сигурно су имале посебно место у систему „инфодемije“.<sup>5</sup>

Различите тврдње о вирусу корона које су се шириле системима масовних комуникација непосредно су погађале одређене категорије становништва. Једна од тих категорија били су и старији људи, на које је посебно утицала научно неутемељена и недоказана тврдња да вирус посебно погађа управо старију популацију, која се „попут пожара“ проширила у медијима, што је довело до тога да старије особе доживе многобројне психофизичке трауме (Anwar, Malik, Raees & Anwar, 2020). Може се претпоставити да су у Србији, захваљујући таквим тврдњама, између осталог, примењене изразито репресивне мере према старим људима, као што је била потпуна забрана кретања. Истовремено, због таквих тврдњи на самим почецима ширења пандемије старије особе су често биле старосна категорија која се најчешће помињала у телевизијским ковид-наративима.

---

3 Све анализирани конференције за медије прузете су са званичног Јутјуб (*YouTube*) канала новинске агенције *Танјуг*. <https://www.youtube.com/c/TanjugRsVideo>.

4 Укупан број конференција за медије које су ушле у узрок је 59.

5 Неологизам „инфодемija“ (*infodemic*) потиче од речи информација и епидемија и упућује на брзо и далекосежно ширење тачних и/или нетачних информација о одређеној болести (Anwar, Malik, Raees & Anwar, 2020).

У том смислу, основно истраживачко питање повезано је са идентификовањем начина на које су старе особе означаване у тим наративима и са главним значењима која су из тог процеса означавања произилазила. Речју, трагаће се за централним мотивима и реторичким фигурама које су ти мотиви градили, а које се односе на старије особе, што ће уједно бити и аналитички оквир у којем ће се посматрати ковид-наративи конференција за медије највиших државних званичника и чланова Кризног штаба. Осим тога, посебна пажња ће се обратити и на емотивни ниво ковид-наратива. Под „емотивним“ језичким изражавањем подразумеваће се коришћење језика у функцији изражавања емоција говорника у односу на оно о чему говори (Бал, 2000, стр. 29).

Временски ниво анализе обухватаће два месеца 2020. године према њиховој друштвеној релевантности – март и април, као период почетка и ширења епидемије, али и време увођења посебних мера, као што је било ванредно стање. Временски ниво анализе, осим контекстуалног значаја, у овом раду биће важан и због тога што ће претходно маркирани централни мотиви и реторичке фигуре бити повезани са њима. У једном ширем смислу, важност временске равни за нарацију није занемарљива. Стога није претерано рећи да је у проповедању готово увек реч о времену, и то не само о сукцесији у времену већ, што је још важније, и о променама кроз време. Поједини аутори наглашавају важност те трансформације, у смислу да је она саставни део нарације и да као таква утиче на саму причу и на кључне елементе наратива – ликове, субјекте, објекте, нараторе, па чак и на саме истраживаче (Andrews, Squire & Tamboukou, 2008, str. 10). Сходно томе, у наставку рада ће бити посебно размотрено и то да ли су старе особе актери, ликови или објекти ковид-наратива и да ли су постојале промене у начинима њиховог означавања током временске сукцесије.

## Анализа

Премда је претходно наведено да ће временски опсег анализе наратива са конференција за медије чинити почетак марта и крај априла 2020. године, ипак ће се узети у обзир и једна конференција ван тог временског опсега. Реч је о првом званичном медијском обраћању високих државних званичника и стручњака поводом тада још увек могуће епидемије вируса SARS-CoV-2, које је одржано 26. фебруара 2020. године. Иако се не уклапа у временски оквир анали-



зе, та конференција је важна јер су постављени одређени наративни обрасци који ће се понављати и убудуће. Треба, такође, нагласити да на тој конференцији нису учествовали чланови Кризног штаба јер то тело тада још увек није било конституисано, али се сама конференција може узети као почетна тачка у потоњој конструкцији телевизијских ковид-наратива.

На тој конференцији много тога је речено, од наглашавања важности струке, преко релативизације вируса од те исте струке, па све до маркирања потенцијалних непријатеља, а у том обиљу различитих наратива и наративних токова поменуте су и старе особе. Њих је поменуо један од највиших државних функционера, председник Републике Србије, и то на самом крају конференције: „Ту смо ми да чувамо наше старије, ту смо ми да чувамо пре свега старије мушкарце, борићемо се за њих, помагаћемо им. Свим људима који имају преко 65-70 година, посебно мушкарцима. Чуваћемо их пазићемо их, водићемо рачуна о њима.“

Помињање старих особа у том делу ковид-наратива имало је неколико особености. Најпре се исказује велика брига за „наше старије“, и то у виду понављања како ће се старије особе чувати и пазити. Такође, користи се присвојна заменица „наше“, која је ту бригу требало додатно да појача. Пренаглашено исказивање бриге према старијим особама упућује и на један изразито покровитељски став према њима, што у великој мери доприноси томе да се старије особе представљају као инфериорне.

У том конкретном помињању старих особа реферира се посебно на припаднике мушког пола, што се може протумачити као одређени вид дискриминације, али посебно истицање припадника мушког пола може почивати и на уверењу да су они угроженији од жена. То уверење високог државног званичника вероватно је засновано на исказу једног од лекара који је такође говорио на истој конференцији. Наиме, Бранислав Несторовић је тада изјавио да „естрогени штите жене“ и да оне „имају јако благе облике“. Премда лекар, Несторовић, који је касније остварио завидну медијску каријеру, те изјаве није поткрепио конкретним чињеницама у виду налаза релевантних научних истраживања, то је вероватно ипак било довољно да се његов навод узме као валидан.

Следеће помињање старих особа, у донекле сличном наративном маниру, било је на конференцији за медије 11. марта 2020. године. Њих је неколико пута поменуо опет само председник Републике, иако су конференцији присуствовали и лекари. Старе особе се најпре помињу у првој половини конференције када председник упозорава:

„Једини, или најугроженији, да то тако назовем, су људи преко 40 година, али пре свега људи старији од 70 година, 60-65, 70 година, 80 година.“ А онда је, недуго потом, нагласио: „Уверен сам да ћемо и у овоме умети да покажемо, кроз наше јединство, нашу енергију, наш етнузијазам, нашу борбу пре свега за наше старе, да покажемо колико бринемо о нашим старима, да покажемо да нам је сваки човек у овој земљи страховито важан...“

У том наративу више нема полне дистинкције већ се као критеријум веће угрожености узимају године живота, при чему се у другом делу наратива наглашава брига која се донекле појачава поновним коришћењем исте присвојне заменице („наши“), чиме се однос према старијим људима фамилијаризује и уједно представља приснијим. Конструисање присности добило је нешто другачији облик у последњем помињању старих особа на тој конференцији, и то у контексту разматрања да ли школе треба затворити: „Не само да није добро, већ је погрешно да затварамо школе. И због тога што бисмо имали унукe да проводе много више времена у кућама са декама и бакама...“

У том делу ковид-наратива јављају се хипокористици „бака“ и „дека“ за које се може рећи да представљају још виши ниво управо конструкције присности и фамилијарности јер је јасно ко коме може да тепа и у којим околностима.<sup>6</sup>

Како је епидемија у земљи била све извеснија а пандемија све очигледнија, тако су се усталиле и конференције за медије. Дана 12. марта одржане су две конференције за медије. На једној, на којој су учествовали лекари, министар здравља и помоћник министра саобраћаја, стара лица нису уопште поменута. Међутим, на конференцији за медије коју је истог дана одржао председник Републике, у трећем минутоу његовог обраћања помињу се старе особе кроз алегорију са ратовањем: „Једна је битка за очување здравља наших људи. За очување здравља, пре свега наших најстаријих који су најугроженији, оних који су и најдисциплинованији, најодговорнији, о којима морамо највише да бринемо.“

У том делу ковид-наратива уводи се нови моменат који се односи на детаљнију карактеризацију старих особа. Те особе су сада означене као „најдисциплинованије“ и „најодговорније“. Иако се не објашњава шта би те две особине у конкретном случају подразумевале и како се уопште дошло до тог увида, упада се у извесну про-

6 Коришћење хипокористика „бака“ и „дека“ може имати и негативну конотацију, односно ниподаштавајући па и увредљив карактер. Ипак, сматрамо да фигуре поменуте у том наративу имају превасходно функцију изражавања блискости.

тивречност јер ако су они најдисциплинованији и најодговорнији, онда се о њима не мора највише бринути већ се мора бринути управо о онима који нису дисциплиновани и одговорни. Та карактеризација због тога може говорити о извесном додворавању. У наставку конференције уводи се још нових момената:

„Моје посебно обраћање је пензионерима, њих молим (склапа руке – прим. Н. З.). Није проблем када нам улицом шетају и када су напољу млађи људи [...] нема ту ширења вируса, иако је вирус присутан. Ту нема велике опасности. Опасност је за пензионере! Њих молим! И управо због тога смо донели одлуку да идемо са једнократном уплатом која ће бити између 1. и 15. априла од најмање 4000 динара. Да би пензионери могли да купе додатна дезинфекциона средства, да би могли да осете и пажњу државе, јер су нам они најугроженији. Они су нам најугроженији, о њима морамо да бринемо највише.“

У том делу ковид-наратива први пут се говори о „пензионерима“. Увођење тог појма у ковид-наратив може означавати извесну резервисаност и дистанцираност, посебно у односу на претходно поменуте изразито емотивне ознаке. „Пензионерима“ је, такође, упућена и директна молба (што наративни ток поново враћа на терен блискости и присности). Притом, прича о одобравању новчане помоћи може упућивати на материјалну угроженост старих особа, али и на још један облик додворавања јер путем новчане помоћи они треба да „осете пажњу државе“.

На наредној конференцији (13. марта), на којој су учествовали министар здравља и лекари, старије особе нису ниједном споменуте, али већ следећег дана одржане су поново две конференције за медије. На конференцији на којој су учествовали министар здравља, градоначелник Београда и лекари, старије особе се помињу тек на крају, и то готово узгредно. Министар здравља наглашава да је важно сачувати живот „посебно наших старијих суграђана и људи који имају компромитовано здравље, који имају неку другу врсту проблема“. У том случају говори се о „суграђанима“, што је облик који има нешто неутралнију форму, али су притом старији људи практично изједначени са онима који већ болују од одређених болести (иако то, наравно, не мора бити случај), чиме се опет постављају у инфериорну позицију. За разлику од тога, истог дана на својој конференцији за медије председник Републике је био знатно директнији:

„Моја сва љубав и пажња (склапа руке у молитвени положај – прим. Н. З.) у овом тренутку уперена је према нашим старијим суграђанима. Ја их молим да не излазе на улице. Ја их молим да остану у кућама. Молим пензионере (опет склапа руке), они су најдисциплино-

ванији, али су они најугроженији. Молим их да не излазе. Молим вас људи, ваши животи су у питању. Као Бога вас молим, останите у својим кућама“.

Тај део ковид-наратива садржи емотивни аспект оличен у „свој љубави и пажњи“ усмереној према старијим особама и у поновљеним молбама које су овог пута додатно наглашене и наративно (неколико пута је поновљено „молим вас“ и хиперболично „као Бога вас молим“) и физички (склапање руку у молитвени положај). Осим емотивности, која се односи на изражавање емоција говорника у односу на оно о чему говори (старије особе), у наставку тог ковид-наратива уведен је нови начин означавања старијих особа, које су сад називане „нашим родитељима“. Тиме су фамилијаризација и конструкција блискости досегле највиши ниво.

Наредна конференција за медије председника Републике одржана је већ наредног дана (15. марта), а повод је било увођење ванредног стања, при чему се старије особе помињу одмах на почетку ковид-наратива, а занимљиво је да је тек после тога речено да је проглашено ванредно стање:

„Борба која је пред нама је борба за оне који су стварали ову земљу, градили ову земљу. То је борба пре свега за наше родитеље, за наше старије, али и за будућност наше Србије. Наши родитељи, наши старији, они су изградили наше градове, изградили су наша села, изградили су нам путеве и пруге. Направили су све што у нашој земљи имамо. Данас су они нападнути пре свега и морамо да урадимо све што можемо да тим дивним људима помогнемо.“

У том делу ковид-наратива уводи се нова ознака – градитељи, а старије особе су управо означене као они који су (из)градили земљу и из захвалности због тога мора им се помоћи. У наставку наратива понављају се ознаке драги пензионери, „наши“ стари(ји), „наши“ родитељи, „баке“ и „деке“, мотиви љубави према њима, њихове дисциплине и одговорности и веома учестало се понављају директне молбе. Целокупан ковид-наратив због тога је био изразито емотивно обојен, чему су додатно доприносиле и честе (драмске) паузе приликом причања.

Наредног дана, конференцију за медије је одржао један други високи државни званичник, председница Владе Републике Србије. За тај ковид-наратив било је карактеристично често коришћење ознака као што су „старији суграђани“, „суграђани од 65 година“, „старији од 65 година“ и „пензионери“. Осим тако неутралног означавања, у наративу је преовлађивао и један знатно критичнији тон према ста-

ријим особама (посебно у поређењу са претходним ковид-наративима) јер им је замерено да „нису послушали нашу молбу, наш апел, преклињање да буду у кућама“. Та критика је допуњена и претњом увођења новчане казне за све оне старије особе које не буду остајале код својих кућа. У наставку наратива, критике и претње се посредно оправдавају бригом за старије. Мало блажу критичку интонацију спрам старијих особа имала је и конференција коју су истог дана одржали лекари, који су се такође жалили како су „стари људи“ направили хаос приликом плаћања месечних рачуна.

Може се претпоставити да је та блага критика била наративни увод у изрицање изразито репресивне мере према старијим особама, а то је потпуна забрана кретања, која је обелодањена на конференцији за медије председника Републике и председнице Владе наредног дана (17. марта). Начин на који је то председник рекао био је комбинација строге резервисаности и фамилијарности: „...да сачувамо право на будућност пре свега нашим родитељима, нашим пензионерима. У складу са тим, од сутра ујутру од 10 часова у свим урбаним срединама апсолутно је забрањен излазак на улицу свим лицима старијим од 65 година. У сеоским срединама, местима са мање од 5000 становника лицима старијим од 70 година [...]. Ја молим наше родитеље, ја молим наше старе да то разумеју ја вас молим само да погледате и да размислите зашто бисмо ми ово радили?! Зашто би ико нормалан ово радио осим ако то не ради у крајњој нужди?! Осим ако то не ради да би заштитио животе и ништа друго. Ми хоћемо вас да заштитимо и ништа више од тога.“

Председница Владе на тој конференцији за медије није имала превише наративног простора, али је зато наредног дана поново одржала конференцију, овај пут са лекарима, на којој је, говорећи о старијим особама, често користила присвојну заменицу „наши“ уз уобичајено означавање „пензионери“ и „старији суграђани“.

Ковид-наратив на следећој конференцији за медије, која је била већ следећег дана (19. марта) и коју је поново одржао председник Републике, није донео никакве новине у означавању старијих особа или мотива повезаних са њима, већ их је само комбиновао, што је била карактеристика и наредне две конференције. За разлику од тога, мало другачији ковид-наратив могао се чути на конференцији за медије коју је председник одржао 25. марта, након обиласка волонтера у Комбанк арени. Један од новинара поставио му је питање о предлогу опозиционих политичара да се пензионерима дозволи излазак напоље у трајању од једног сата у време полицијског часа. Председник је полако причао и гледао директно у камеру:

„Уколико, драги пензионери, послушате такве предлоге, неће нам бити довољно комплетно ново Бежанијска коса гробље, комплетно Лешће, Ново гробље, Централно гробље. Биће мало да прими све нас уколико се такви савети буду слушали. За мене је то застрашујуће, ја их молим само да не излазе у јавност са било каквим предлозима. Молим пензионере да само слушају своју државу. Не излазите напоље, драги пензионери.“

Овде је употребљен занимљив наративни маневар јер су београдска гробља искоришћена као метафора за сигурну смрт у случају заразе старијих особа вирусом SARS-CoV-2. Истовремено, мотив гробља искоришћен је и као ефикасно средство дисциплиновања путем застрашивања.

Од последње недеље марта па све до краја априла може се приметити опадање помињања старијих, чак и у ковид-наративима оних особа које су о њима највише говориле. На конференцији за медије председника Републике одржаној 10. априла помињу се „пензионери“ са сад већ уобичајеним мотивима угрожености и дисциплинованости. Спорадично помињање старијих било је карактеристично и за две конференције лекара, чланова кризног штаба, 11. и 13. априла. У првопоменутој конференцији један од лекара, Предраг Кон, говорећи о мерама, наводи да су „старији склоњени да би се заштитили“ јер су најосетљивији. Таква изјава опет сугерише одређени супериоран и покровитељски (готово патерналистички) однос према старијим особама јер делује као да старије особе нису способне да се саме брину о себи, па су морале да буду „склоњене“, макар и против сопствене воље. Нешто блажи облик покровитељског наратива могао се чути на другој конференцији када је један од лекара, Зоран Гојковић, навео да је струка исказала „висок степен забринутости и највећи степен забринутости за наше старије суграђане. Они су нам највише на памети, о њима највише водимо рачуна и највише бринемо“.

Како је март пролазио, било је све више конференција за медије на којима стари људи уопште нису били ни помињани. Све те конференције држали су углавном лекари. Осим тога, на одређеном броју конференција, које су такође држали лекари, старије особе су помињане или само узгредно или као статистичке категорије. То узгредно и статистичко помињање било је у различитим контекстима повезаним са епидемијом, као што су контексти здравственог ризика те старосне популације, примене мера према њима, а највише у контексту домова за старе.

## Дискусија

Анализа телевизијских ковид-наратива са конференција за медије у којима су спомињане старије особе показала је неколико специфичних особености. Ознаке које су се користиле за њихово означавање биле су „стари(ји)“, „баке“ и „деке“, „пензионери“, „стари(ји) суграђани“, „родитељи“, „градитељи“. Тим ознакама често су придодавани присвојна заменица „наши“ и епитет „дивни“. Употреба тих ознака варирала је зависно од тога ко је био фокализатор и у ком временском периоду су конференције одржаване, а уједно је била повезана и са главним мотивима ковид-наратива. Те ознаке су најчешће упућивале на мотиве фамилијаризације и блискости, затим на покровитељски став (који је неретко био повезан са сугерисањем инфериорности старијих особа) и на можда не толико очигледне мотиве додворавања. Посебни мотиви који су се непосредно јављали у ковид-наративима односили су се на (пре)велику бригу за старије особе, затим на често (пре)наглашавање њихове дисциплине и одговорности (што је понекад личило на епифору), али и на учестало потенцирање поклањања пажње старијим особама и директних молби упућених њима. Као посебни мотиви који су такође имали значајно место у ковид-наративима могу се издвојити алегорија ратовања (борба против вируса која се, наравно, води за старије особе) и једном поменутом, али прилично упечатљив мотив гробља.

Већина тих ознака и мотива утицала је на то да ковид-наративи буду у већој или мањој мери емотивно обојени. Емотивни ниво ковид-наратива може се третирати и као посебан мотив који се састоји од неколико претходно наведених, као и од посебног и релативно учесталог истицања љубави и пажње према старијим особама. Када је у питању тај ниво, треба још поменути да су се емотивно обојене ознаке и мотиви јављали преваходно у оним ковид-наративима чији је фокализатор био председник Републике. Штавише, утисак је да је он имао једну врсту монопола на помињање старијих особа у том контексту. Наравно, то не би требало превише да изненађује јер су наративи политичких делатника генерално склони емоционалнијем тону, док су наративи стручњака (у овом случају лекара) чешће сувопарнији и професионалнији.

Када је у питању „временска дистрибуција“ централних ознака и мотива, може се рећи да су почетком анализираног периода, а то је био почетак марта 2020. године, те ознаке биле неутралније („старији“ и „суграђани“), да би, како се приближавала средина тог месеца када је почела да се стиче свест о постојању епидемије, а посебно

када је уведено ванредно стање и старијим особама украћен излазак напоље, те ознаке добиле пристраснији карактер („баке“, „деке“, „родитељи“, „градитељи“). За крај марта и почетак априла било је карактеристично такође неутралније означавање старијих особа („пензионер“), уз упадљиво смањивање њиховог спомињања, које је ишло и до потпуног непомињања. Старије особе су у априлу готово искључиво узгредно спомињане као статистичке категорије, и то најчешће у контексту домова за старе, јер се десио продор вируса у неколико таквих институција. Дакле, како је време пролазило, старији људи су се све мање спомињали у ковид-наративима.

На крају треба још напоменути да су специфично означавање старијих особа и мотиви повезани са њима довели до тога да та старосна категорија буде окарактерисана крајње пасивно, као предмет изражене бриге, љубави и сажалења. Управо због те приписане пасивности старије особе у ковид-наративима никако не бисмо могли одредити као ликове (јер недостаје психолошка профилизација<sup>7</sup>), па чак ни као актере (јер недостаје делатна раван) већ једино као објекте.

## Закључна разматрања

Анализа телевизијских ковид-наратива са конференција за медије највиших државних званичника и чланова Кризног штаба требало је да покаже на који начин се медијским путем у наративној равни може конструисати представа о одређеној популацији. У овом конкретном случају радило се о популацији старијих грађана, а специфичан друштвени контекст у виду акутне кризе изазване епидемијом вируса SARS-CoV-2 бацао је сасвим специфично светло на та разматрања.

Показало се да је особен друштвени контекст свакако утицао на представу старијих у поменутој врсти наратива, и то на два начина, посредно и непосредно. Посредан утицај остварила је сама епидемија вируса јер су старије особе обележене као посебно ризичне, па су самим тим постале посебан предмет означавања. Шире посматрано, означавање представља један од основних механизма у сфери културе путем кога се, између осталог, остварује и процес комуни-

7 Упорно понављање да су старије особе „најодговорније“ и „најдисциплинованије“ у неколико ковид-наратива није довољно да би се могли посматрати као ликови.



кације преношењем значења. У овом конкретном случају, посебну тежину има чињеница да су механизам означавања користили високи државни званичници и чланови Кризног штаба, који су били главни носиоци легитимитета система у тренуцима акутне друштвене кризе и на тај начин остварили непосредан утицај на представу старијих у ковид-наративима. Такође, може се основано претпоставити да су значења приписана старијим особама у процесу означавања од државних и стручних ауторитета могла утицати и на то како ће их друге категорије становништва перципирати.

Осим тога, непосредност утицаја на представу старијих особа може се огледати и у интензивним конференцијама за медије кључних политичких актера и екстензивним конференцијама стручних лица, због чега се може поставити питање да ли су начин и учесталост помињања старијих особа у ковид-наративима били у функцији политичке или здравствене пропаганде.

## Референце

- Andrews, M., Squire, C., & Tamboukou, M. (2008). *Doing Narrative Research*. Sage.
- Anwar, A., Malik, M., Raees, V., & Anwar, A. (2020). Role of Mass Media and Public Health Communications in the COVID-19 Pandemic. *Cureus*, 12 (9), e10453. doi:10.7759/cureus.10453
- Бал, М. (2000). *Наратологија*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Dunn, A. (2005). The genres of television. In: Fulton, H & Huisman, R. & Murphet, J. & Dunn, A. *Narrative and Media*. Cambridge University Press.
- Fulton, H. (2005). Introduction: the power of narrative. In: Fulton, H., Huisman, R., Murphet, J., & Dunn, A. *Narrative and Media*. Cambridge University Press.
- МекКвин, Д. (2000). *Телевизија*. Београд: Клио.
- Pimenta, S., & Poovaiyah, R. (2010). On Defining Visual Narratives. *Design Thoughts*. <http://www.idc.iitb.ac.in/resources/dt-aug-2010/On%20Defining%20Visual%20Narratives.pdf>
- Huisman, R. (2005). Narrative concepts. In: Fulton, H & Huisman, R. & Murphet, J. & Dunn, A. *Narrative and Media*. Cambridge University Press.
- Ward, P. R. (2020). A sociology of the Covid-19 pandemic: A commentary and research agenda for sociologists. *Journal of Sociology*, 56(4), 726-735. <https://doi.org/10.1177/1440783320939682>

Nemanja Zvijer\*

## TELEVISION „KOVID NARRATIVES“ ABOUT THE ELDERLY IN SERBIA

**Abstract:** The paper will in general address the ways in which the elderly were talked about in the media during the epidemics of SARS-CoV-2. The basic analytical material will be press conferences of the highest state officials and members of the Crisis Staff. The time scope of the analysis will cover the months of March and April 2020, as the period of the introduction of the state of emergency and the peak of the pandemic wave. The analysis will primarily focus on the search for the predominant ways of labeling the elderly. In that sense, the basic markings that marked the elderly, the central motives that the marking produced, as well as their connection with the previously set time levels will be distinguished. Special attention will be paid to the possible functions that the marking mechanism could perform.

**Key words:** kovid-narratives, press conferences, epidemics of SARS-CoV-2, the elderly

---

\* Nemanja Zvijer, Assistant Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, [nzvijer@f.bg.ac.rs](mailto:nzvijer@f.bg.ac.rs).